

*В. М. Мороз,
к. держ. упр., доцент кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами,
Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"*

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ СТИМУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ ГРОМАДЯН В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОГО ВИБОРУ

Стаття містить результати теоретичного узагальнення напрямів впливу політичної та економічної складових механізму функціонування держави на формування принципів мотиваційного механізму стимулювання трудової активності громадян в контексті теорії суспільного вибору

The article has the results of theoretical generalization of directions of influence of political and economical components of state functioning mechanism on forming of motivation mechanism of labor activity and citizens' stimulation in context of social choice theory.

Ключові слова: мотиваційний механізм, стимулювання трудової активності, політичний механізм, економічний механізм, теорія суспільного вибору, трудовий потенціал, функції державного управління.

Key words: motivation mechanism, stimulation of labor activity, political mechanism, economical mechanism, theory of social choice, labor potential, functions of state management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Сучасний рівень розвитку суспільно-економічних відносин в Україні свідчить про незавершеність процесів трансформації інституційного середовища, що зумовлює неможливість остаточного визначення ефективності структурних зрушень у соціальній системі. Джерелом структурних зрушень, на думку Т. Парсонса, можуть виступати екзогенні або ендогенні (зовнішні або внутрішні по відношенню до системи) зміни [10]. Саме напруження між структурними одиницями (підсистемами) спричиняє визначальний вплив на порушення рівноваги у системі.

Соціальна структура суспільства є частиною соціальної системи і поєднує в собі два компоненти: соціальні зв'язки і соціальний склад. Соціальний склад — це набір елементів, з яких складається соціальна структура: індивіди, що займають певні позиції (статус) і виконують певні соціальні функції (ролі); об'єднання цих індивідів на основі їхніх статусних ознак у групи, соціально-територіальні, етнічні та інші спільноти. Взаємодія елементів соціальної структури відбувається через соціальний зв'язок (соціально дію). Отже, саме напруження між індивідами (групами індивідів) є передумовою для структурної перебудови. Вплив соціальних зв'язків на розвиток соціальної системи є багатограним та непередбачуваним, але визначення деяких особливостей цього процесу може сприяти визначенню напрямів прояву законів архітекtonіки та становленню інституціонального устрою. Саме тому подальша спрямованість наукового пошуку у межах обраного нами предмета дослідження буде визначатися впливом ідеї взаємозалежності політичних і економічних явищ (теорія суспільного вибору).

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Закладення теоретичного підґрунтя для виникнення та розвитку теорії суспільного вибору відбулося порівняльно недавно. Це зумовлює відсутність стійких наукових традицій у дослідженнях відповідного спрямування. Теорія суспільного вибору привернула увагу науковців лише у другій половині ХХ століття. Хоча основи теорії були зак-

ладені у межах економічної думки ще наприкінці ХVІІІ століття. Наприклад, ще у ХІХ ст. представники італійської школи державних фінансів М. Панталонеї, У. Маццола, А. де Вітті де Марко першими використали граничний аналіз та теорію ціни для вивчення бюджетного процесу, а також для моделювання попиту та пропозиції на ринку суспільних благ. Подальшого свого розвитку цей підхід набув у працях представників шведської школи в економічній науці — К. Вікселя та Е. Ліндаля, які першочергово увагу приділяли політичним процесам, що забезпечували б визначення державної бюджетної політики.

Ці підходи тривалий час залишалися практично невідомими для дослідників, що працювали у традиціях неокласичного напрямі. Безпосередній імпульс теорії суспільного вибору дали дискусії 30—40-х роках ХХ ст. з проблем ринкового соціалізму та економіки добробуту (А. Бергсон, П. Семюелсон). Разом з тим у 40—50-х роках уявлення про раціональний характер поведінки індивідів у політичній сфері почали активно увійшли у наукові дискусії завдяки виданим у цей період працям Й. Шумпетера, К. Ерроу, Д. Блека та інших. Витоки теорії суспільного вибору можна знайти саме у працях математиків ХVІІ—ХІХ століть, що цікавилися проблемами голосування: Ж.А.Н. Кондорсе, Т.С. Лапласа, Ч. Доджсона (Льюїса Керолла), дослідження яких розпочав у 1948 р. шотландський економіст Д. Блек. Однак як самостійний напрям економічної науки теорія суспільного вибору сформувалася лише у 50—60-ті роки ХХ ст. Широкий резонанс у 60-ті роки викликала книга американського економіста К. Ерроу "Соціальний вибір та індивідуальні цінності" (1951), у якій проводилася аналогія між державою та особою. К. Ерроу та Д. Блек спробували застосувати методи економічного аналізу до політичних процесів. У подальшому цей напрям розвивався у тісному зв'язку з неокласичними та інституціональними моделями.

Інтегральний характер "нової політичної економіки" зумовлений взаємодією економічної та політичної думки в контексті розбудови нової парадигми економічної теорії політики [2]. Тривалий час існувало переконання, що рішення, які приймаються окремими політиками, політич-

ними та державними організаціями, повинні мати ціль принесення всьому суспільству найбільшої користі. К. Віксель у 1897р. вперше визначив політику як взаємовигідний обмін між громадянами та суспільними структурами [7]. Згодом ця думка була розвинена і знайшла відображення у теорії громадського вибору. Впродовж 60—70-их років ХХст. на базі Вірджинського університету (США) та одногоменного політехнічного інституту сформувалася "Вірджинська школа", так ще називають засновників теорії громадського вибору. Провідним розробником її є лауреат Нобелівської премії з економіки 1986 року Джеймс Б'юкенен [1]. Дж. Б'юкенен досліджує проблему, що лежить на стику економічної теорії та теорії державного управління. Все активніша участь держави у бізнесі та господарському регулюванні піднімає питання про практику прийняття рішень. І головне тут — як досягти прийняття законів, встановлення податків, розподілу бюджетних коштів, інших рішень владних органів насправді відповідали потребам суспільства, а не окремих осіб чи бізнес-груп? Вчений вважає, що мову слід вести не про пріоритет чи вибір певної політики (неокейнсіанської, монетарної або іншої), а про шлях обмеження державного регулювання та регламентації.

Серед сучасних вітчизняних дослідників до кола наукових інтересів входили ті чи інші питання теорії суспільного вибору, зокрема це М.В. Довбенко, С.В. Мочерний, А.Я. Корнійчук, В.Д. Базидевич, О.О. Беляєв, М.І. Діба, В.І. Кириленко, А.І. Крисоватий, Ю.Є. Петруня. Заслужують на увагу результати досліджень Ю.Є. Петруні, який розглянув способи виявлення суспільних переваг, можливість виявлення та реалізації суспільного вибору через інститути представницької влади. Крім того Ю.Є. Петруня звернув увагу на протиріччя які існують у межах суспільного вибору. З одного боку, державні рішення і економічна політика повинні орієнтуватися на відображення інтересів більшості громадян, але з іншого, ці рішення повинні бути якоюсь мірою й компромісними з інтересами меншості. Виникає необхідність підтримання балансу інтересів різних суспільних груп, різного бачення шляхів та способів вирішення економічних проблем [11].

Аналіз наукових публікацій з визначеної проблематики підтверджує існування певних відмінностей у поглядах вчених щодо питань теорії суспільного вибору як в контексті незавершеності процесу формування стійкого теоретичного підґрунтя економічної теорії політики, так з огляду на відсутність практики впорядкування окремих напрямів суспільно-економічного життя з прийняттям до уваги процесів поширення правил функціонування ринку на політичний процес.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

На відміну від доволі поширеного у межах економічної теорії погляду щодо зведення ролі держави до корегування ринкових провалів, теорія суспільного вибору демонструє принципово іншу позицію. У межах цієї позиції діяльність держави розглядається не як прагнення окремих політичних сил до забезпечення Парето- ефективного стану ринку (тобто держава має за ціль корегування діяльності ринку та демонструє здатність до ефективної роботи за цим напрямом), а скоріше як відповідь на окремі запити правлячої еліти (тобто держава стає механізмом забезпечення у задоволенні егоїстичних потреб окремої групи людей). На думку прихильників цієї теорії, реальні політичні дії (у тому числі різноманітні державні інтервенції у ринкове середовище) позбавлені прагнення служіння суспільству, а спрямованість державної політики подається як сумарний вектор боротьби та кооперації інтересів окремих осіб і угруповань [5]. В цьому контексті заслуговують на увагу питання, які пов'язані з опрацюванням окремих напрямів державної політики у їх взаємодії з очікуваннями об'єктів управлінського впливу від реалізації суб'єктами влади власних повноважень. Одним з таких напрямів державної політики є діяльність, спрямована на формування, використання та розвиток трудового потенціалу країни. Ці питання у тому чи іншому вигляді набули свого розвитку переважно у межах економічної думки, що звужує не тільки розуміння значущості відповідних елементів системи економічного аналізу, а й унеможливає обґрунтування змісту окремих її складових. Таким чином,

дослідження питань, пов'язаних з визначенням місця та ролі держави у процесі формування, використання та розвитку трудового потенціалу, у межах науки державного управління набувають своєї актуальності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Визначити теоретичне підґрунтя для формування принципів мотиваційного механізму стимулювання трудової активності громадян у контексті теорії суспільного вибору.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

На думку колективу авторів на чолі з професором А.Я. Корнійчуком, теорія суспільного вибору набула свого упорядкування у 60-х роках ХХ ст., хоча окремі її ідеї були сформульовані ще наприкінці ХІХ ст. представниками італійської школи державних фінансів М. Панталєоні, У. Маццолла, А. де Вітті де Марко та ін., які першими використали граничний аналіз та теорію ціни для вивчення бюджетного процесу, а також для моделювання попиту та пропозиції на ринку суспільних благ [8]. Авторство теорії суспільного вибору належить американському економісту Дж. М. Б'юкенену, метою наукових пошуків якого стало дослідження конституційних і контрактних принципів теорії прийняття економічних рішень, хоча сам Дж. М. Б'юкенен вважав, що фундатором теорії слід вважати шведського економіста К. Вікселя погляди якого були покладені в підґрунтя подальших досліджень.

В основу теорії суспільного вибору покладено ідею виявлення взаємозалежності політичних і економічних явищ, застосування економічних методів до вивчення політичних процесів. Дж. М. Б'юкенен виходить із припущення, що принцип раціональної економічної поведінки людини може бути застосований у дослідженні будь-якої сфери діяльності, де людина робить вибір, у тому числі і в дослідженні політичних процесів. Тут слід звернути увагу на тлумачення Дж. М. Б'юкенем такої категорії, як політика. Цей крок є вкрай необхідним для розуміння основних принципів, покладених в основу теорії суспільного вибору як платформи для дослідження такої дефініції, як трудовий потенціал. Під політикою Дж. М. Б'юкенен розуміє складну систему обміну між індивідами, в якій останні колективно намагаються досягти своєї приватної мети, оскільки не можуть реалізувати її за допомогою звичайного ринкового обміну [3]. Цей підхід у відповідній частині змісту є досить схожим з поглядами Т. Гоббса, який з позиції раціоналізму наполягає на прямому зв'язку між дією людини та її егоїстичними нахилами. В розвиток цієї тези слід зауважити, що саме під таким кутом зору Т. Гоббс розглядає саму державу, уявляючи її окремим егоїстичним елементом (подібно до людей які її утворюють) [14]. Отже, порівняння джерел які є рушійною силою відповідних дій (прагнення досягти приватної мети у Дж. М. Б'юкенен та егоїстичні нахили людини у Т. Гоббса), дозволяють здійснити висновок щодо обмеженості альтруїстичних прагнень окремих суб'єктів. Крім того, в контексті тлумачення Дж. М. Б'юкенем змісту політики слід звернути увагу на відмінність, яка закладається у наведеному вище визначенні між політичною та ринковою системами. Наприклад, А.Я. Корнійчук наголошує на різності структур відповідних систем та звертає увагу на мотиваційно-стимулюючі аспекти які породжують дію. Ринкова система передбачає добровільний обмін товарами (послугами), в той час як політична система спонукає людину до сплати податків в обмін на суспільні блага [8]. Споживачем цих благ є суспільство в цілому. Ринкова система спонукає потенційного учасника ринкових відносин до самостійного прийняття рішення щодо доцільності відповідних дій (рішення про купівлю або продаж товару (послугу) приймається безпосередньо індивідом в залежності від конкретної потреби). У цьому випадку мова йде скоріше про мотивуючий вплив ринкової системи. Політична система не передбачає прийняття до уваги бажання окремої людини, наприклад, щодо сплачування податків (рішення про обмін стягнутих з індивіда грошей у вигляді податків на суспільні блага, до формування переліку та об'єму яких індивід не має прямого відношення, приймається зовнішньою по відношенню до індивіда системою). Тут слід звернути увагу на стимулюючий вплив з боку суб'єктів владних відносин. Різниця між ринковим і політичним обміном полягає ще і в тому, що

його учасники мають різну мету. На ринку відбувається взаємовигідний обмін. У політиці існують різні погляди й переконання, а люди, котрі посідають державні посади, не завжди керуватимуться виключно міркуваннями суспільного блага, пошуками добра і справедливості. Як і звичайний споживач чи підприємець, вони будуть домагатися максимізації власної вигоди [8]. Отже, в політиці не існує взаємовигідного обміну. Прихильники теорії суспільного вибору роблять висновок про існування політичної нерівності, що зумовлена економічними причинами. Перш за все, це нерівність в одержанні інформації, її перекручення, прийняття чиновниками, парламентарями рішень, які допомогли б їм бути переобраними (популістських), або рішень, що сприятимуть інтересам організованих груп тиску (лобі), але є неефективними для суспільства в цілому.

Приймаючи до уваги ці суперечності, прихильники теорії суспільного вибору пропонують реформування політичної системи. Таке реформування передбачає поширення ринкових відносин на політичну сферу. Політика, наголошували вони, може і мусить будуватись на таких самих взаємовигідних договірних умовах, як і ринковий обмін. Виникає потреба зміни джерела спонукання щодо дій особистості, хоча до зміни стимулюючої функції державного управління на мотивуючу.

Відповідно до попередньо проведених досліджень ми звернули увагу на той факт, що трудовий потенціал є власністю його носія, хоча до процесу його формування, крім самої особистості, були причетні суспільство, держава та капітал. Крім того, власник трудового потенціалу самостійно, під впливом виключно власних уявлень про доцільність (необхідність) його використання, приймає відповідне рішення. Політичний механізм з стимулюючим інструментарієм механізмів державного управління не дозволяє суспільству розраховувати на наявність бажанню особистості використати трудовий потенціал у повному обсязі. Цей аспект зумовлює окремі втрати суспільства.

По-перше, суспільство бере активну участь в формуванні трудового потенціалу окремого індивіда (безоплатне надання блага індивіду у вигляді послуг у межах освітніх, соціальних, природоохоронних програм, програм з охорони здоров'я тощо), що призводить до витрачання суспільних ресурсів. Ефективність таких витрат важко обрахувати з огляду неможливості чіткого розмежування в обсязі цих витрат, часток які розподіляються за окремими напрямками (наприклад, частка суспільних витрат, яка спрямовується на забезпечення суспільного спокою у державі, та частка витрат, яка безпосередньо бере участь у формуванні трудового потенціалу особистості). Крім того, оцінювання ефективності ускладнено неоднаковим доступом членів суспільства до відповідних благ (наприклад, особи, які мешкають за межами великих міст, позбавлені можливості прямого доступу до культурної спадщини регіону). Цей фактор суттєво впливає на формування якості складової трудового потенціалу. Таким чином, експерти з оцінювання не мають можливості визначити виправданість тих чи інших витрат суспільства у контексті їх результативності.

По-друге, суспільство втрачає від недовикористання трудового потенціалу, пов'язаного з відсутністю бажання індивіда максимізувати власну трудову активність. Людина має трудовий потенціал, але використовує його не у повному обсязі або використовує за межами суспільно-економічних відносин (наприклад, працює у межах домогосподарства або працює з неповним навантаженням). Таке вільне ставлення особистості до так званого суспільного боргу суттєво (в своїй критичній масі) впливає на накопичення відповідних благ. Крім того, така позиція громадян може породжувати своєрідний мультиефект, пов'язаний з виникненням бажання в іншій частині громадян відносно активного споживання суспільних благ з мінімальною участю у їх накопиченні. Чи може суспільство розраховувати на той стан, за якого громадяни будуть прагнути до максимального використання трудового потенціалу? Відповідь на це питання не є однозначною та потребує більш ґрунтовного дослідження ніж це передбачено межами наукової статті. Але у цьому контексті вважаємо за необхідне звернути увагу на наступне.

З огляду на переконання Т. Гоббса, щодо повноважень влади в управлінні суспільним розвитком в цілому та особистістю безпосередньо, держава повинна не залишати поза увагою навіть релігійні переконання громадян, які, в

свою чергу, повинні безапеляційно виконувати вказівки влади не залежно від власного бажання та системи цінностей [14]. За таких умов держава, дійсно, може розраховувати на використання трудового потенціалу особистості у повному обсязі. За логікою Т. Гоббса, людина реалізує власний трудовий потенціал, керуючись почуттям самозбереження, яке долає природний егоїзм людини. Це зумовлюється тим, що людина усвідомлює відсутність гарантії збереження своєї власності за умов перебування поза межами відповідного угруповання. Цей факт дозволяє підсилити проведену вище паралель між принципами розбудови теорії суспільного вибору та науковою спадщиною раціоналізму. Хоча прихильники раціоналізму при поясненні сутності суспільства вдавалися до моделювання ідеально-раціонального стану суспільства, під який впорядковувалися всі реально існуючі суспільні структури. Ця теза дещо змінює розуміння ролі державного управління в контексті межі розповсюдження владних повноважень на наявний в особистості трудовий потенціал. Наприклад, Дж. Б'юкенен і Г. Тальок в своїй роботі "Обчислення згоди: Логічні засади конституційної демократії" підкреслюють, що теза, яка виправдовує втручання держави у справи ринку на підставі політичних рішень, які приймаються, виходячи з аналізу економічної ситуації і спрямовані на досягнення максимального зиску для всього суспільства, є результатом ідеалізованого сприйняття дійсності. Вони вважають, що більш реальною є гіпотеза про політичні рішення, які формуються за принципом максимального зиску для самих політиків, який відповідає їхнім політичним та економічним інтересам [4]. Така позиція представників теорії суспільного вибору дозволяє провести паралель між ринковим та політичним механізмами діяльності у відповідних сферах суспільно-економічної відносин. Ринковий механізм організації економічної діяльності підприємства зумовлює прагнення суб'єктів господарювання до максимізації прибутків, а політичний механізм, у свою чергу, передбачає прагнення політиків до збільшення кількості голосів в підтримку своєї діяльності. В цьому контексті державна влада зосереджується на збільшенні напрямів та обсяг впливів у різноманітних сферах суспільно-економічного життя суспільства.

Виходячи з цього принципу, економісти Школи "суспільного вибору" поступово створили методологію аналізу політики як різновиду методології аналізу ринку, де зіграність між організаціями лобювання та групами виборців, що вимагають реформ та вигод для себе, з одного боку, і політиками, що націлені на максимізацію числа голосів, з іншого боку, визначає політичні рішення і розмір державного сектору. Більше того, якщо цей сектор вже почав зростати і досяг значних розмірів, він може розвиватися виключно на основі внутрішньої логіки політичного механізму прийняття рішень без будь-яких зовнішніх впливів [9]. Отже, прийняття управлінського рішення у сфері політичної системи не завжди буде оцінено як ефективне в контексті критеріїв економічної системи суспільства. Така розбіжність у критеріях оцінювання прийнятого рішення у межах теорії суспільного вибору не може бути обґрунтована виключно з позиції суспільної доцільності (необхідності) тієї чи іншої дії, а скоріше зумовлюється прагненням політиків до максимізації влади, яка дозволяє збільшити вплив на ситуацію в країні. На жаль, вектор такої зміни (напряму державної політики) не завжди спрямований на досягнення суспільних цілей та сприяє становленню інституціональної архітектури. Тут під інституціональною архітектурою ми розуміємо зміст, який було вкладено в цю категорію професором Гриценко А.А., а саме — структуру інститутів, створену на основі взаємодії образів мислення та дій людей, правил, норм, стереотипів, традицій, установ та інших соціальних утворень у їх співвіднесенні з суттю та загальним естетичним планом розбудови суспільної системи [6]. В контексті вищевказаного цілком ймовірно, що питання відносно встановлення такого стану суспільно-економічних відносин, за якого громадяни будуть прагнути до максимального використання трудового потенціалу, виходить за межі економічного механізму з відповідним розташуванням у площині політичного механізму.

Разом з тим, слід зауважити на єдності впливів політичної та економічної складової у межах механізму функціонування держави. На переконання професора Циганова В.В., механізм функціонування держави має розгля-

датися у контексті його складових елементів, якими виступає політичний механізм взаємодії суспільства і влади та механізм функціонування економіки [12]. Політичний механізм передбачає делегування окремих повноважень громадян іншому представнику громадянського суспільства, який на відповідному рівні представляє інтереси певної групи. Економічний механізм являє собою спосіб паритетної реалізації соціально-економічних вподобань особистості, суспільства та держави.

Дослідження функціонування політичного механізму у прямому контексті не є предметом нашої уваги, а тому вважаємо за доцільне обмежити характеристику політичного механізму лише окремими тезами.

На думку В.В. Циганова, політичний механізм, у свою чергу, складається з прогресивного та інформаційного механізмів. Під прогресивним механізмом розуміють такий механізм функціонування, який забезпечує максимальне використання наявного потенціалу. Прогресивний політичний механізм створює умови, за яких влада зацікавлена у максимальному використанні потенціалу держави в інтересах виборців. Цей механізм, у свою чергу, зумовлює відповідний прогресивний економічний механізм, в основу якого покладено прагнення до всебічного розкриття потенціалу елементів економіки. Головною складовою такого потенціалу є люди. Тому прогресивний механізм повинен мінімізувати безробіття, хоча це за певних умов приводить до загострення інфляційних процесів. У паралель до такої політики уряд повинен впроваджувати механізми протинфляційного захисту з використанням мультиплікатора Кейнса. Ці механізми повинні використовуватися у системі з комплексною оцінкою та контролем діяльності з боку суспільства за використанням державних ресурсів та реалізацією наявного потенціалу. Використання прогресивного політичного механізму стає можливим лише за умови наявності потужних, незалежних засобів масової інформації та відповідного рівня розвитку громадянського суспільства. За цих умов влада змушена адаптувати модель поведінки до загальноприйнятих у суспільстві уявлень про ефективність та справедливість. Таким чином, здатність виборців адекватно оцінювати діяльність органів влади виступає своєрідним гарантом у ефективному та справедливому використанні наявних ресурсів. Використання інформаційного політичного механізму передбачає можливість маніпулювання суспільною свідомістю з боку органів державної влади з метою задоволення власних особистих інтересів. При тривалому використанні цього механізму спостерігається деградація суспільної свідомості з подальшим її перетворенням на керовану думку більшості. У відповідності до цього типу політичного механізму економічна стратегія може варіюватися у досить широкому колі до того часу, поки її результати можуть інтерпретуватися та сприйматися суспільством як задовільні для більшості частини виборців. На думку В.В. Циганова, першою втратою інформаційного пресингу, який є притаманним саме цьому типу політичного механізму, стане людина (деградація психіки, імунітету, генофонду тощо) [13]. Далі виникне небезпека вичерпання ресурсів, що не відтворюються. Кінцевим наслідком застосування цього типу політичного механізму може стати політична ізоляція, шлях до якої буде проходити через відповідні політичні цикли: на початку президентського правління буде проводитися політика інтернаціоналізму та лібералізму.

ВИСНОВКИ

Пошук відповіді на питання щодо створення умов для формування потреби у людині для використання наявного в неї трудового потенціалу лежить у площині прогресивного механізму політичної сфери суспільно-економічних відносин (прагнення до всебічного розкриття потенціалу елементів економіки). Разом з тим, теорія суспільного вибору не передбачає можливості роботи політичної еліти за напрямом сумісного та відданого служіння суспільству за винятком ситуацій, коли така діяльність здійснюється у контексті досягнення політичними власної (не суспільної) мети.

Вирішення цього протиріччя, на нашу думку, можливе через взаємодію політичного та економічного механізмів у межах механізму функціонування держави. Як було розглянуто вище, ринкова система сприяє формуванню по-

треб особистості (мотивуючий вплив), в той час як політична система зосереджується на формуванні умов реалізації таких потреб (стимулюючий вплив). Суспільство повинне сприяти поєднанню зусиль мотивуючого та стимулюючого впливів на формування умов, що зумовлюють прагнення індивіда до максимального використання власного трудового потенціалу та його безперервного розвитку. Поєднання зусиль суб'єктів державного управління у контексті опрацювання дієвого мотиваційного механізму стимулювання трудової активності передбачає визначення основних принципів його формування.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМУ

Наведені вище висновки не дозволяють вирішити протиріччя між індивідуальною власністю особистості на наявний в неї трудовий потенціал та колективною участю суспільства у його формуванні, а лише окреслюють окремі вектори науково-теоретичного пошуку. У цій площині потребують на подальше опрацювання питання, що безпосередньо пов'язані з напрямками та принципами розбудови дієвого мотиваційного механізму стимулювання трудової активності громадян. Методологічне обґрунтування дії такого механізму та його змістовне наповнення можуть стати логічним продовженням у межах визначеного напрямку наукового пошуку.

Література:

1. Базилевич В.Д. Історія економічних учень: у 2 ч. / В.Д. Базилевич. — К.: Знання, 2006. — Ч.2 — 2006. — 575 с.
2. Бьюкенен Дж. Политика без романтики: краткое изложение позитивной теории общественного выбора и ее нормативных условий / Дж. Бьюкенен // Вехи экономической мысли / Под. Ред. В.М. Гальперина. — М.: Экономическая школа, 2003. — Т.4. Экономика благосостояния и общественного выбора. — 2004. — С. 417—434
3. Бьюкенен Дж. М. Сочинения. Конституция экономической политики. Расчёт согласия. Границы свободы / Бьюкенен Дж. М. — М.: Таурус Альфа, 1997. — 560 с.
4. Бьюкенен М.Дж. Сочинения. Серия: "Нобелевские лауреаты по экономике" / Бьюкенен М.Дж. — М.: Таурус Альфа, 1997. — 560 с.
5. Гальперин В.М. Вехи экономической мысли: в 6 т. / В.М. Гальперин. — М.: Экономическая школа, 2004. — Т.4: Экономика благосостояния и общественный выбор. — 2004. — 568 с.
6. Гриценко А.А. Институциональная архитектура и социальная динамика в посткоммунистическом обществе / А.А. Гриценко // Посткоммунистические трансформации: векторы, направления, содержание / Под. Ред. О.Д. Куценко. — Х., 2004. — Розд. 1. — С. 132—150
7. Довбенко М. Теорія суспільного вибору / М. Довбенко // Економіка України (науковий журнал). — 2004. №10 (515). — С. 83—86.
8. Історія економічних учень: підручник / (Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін.); за ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. — К.: КНЕУ, 1999. — 564 с.
9. Кузьменко В.П. Теорія суспільного вибору: ретроспективний аналіз у контексті транзитивної економіки / В.П. Кузьменко // Наукові записки. Національний університет "Києво-Могилянська Академія". Економічні науки. 2004. Т. 30; — С. 3—12.
10. Парсонс Т. Очерк социальной системы / Т. Парсонс // О социальных системах / Под ред. В.Ф. Чесноковой, С.А. Белановского. — М.: Академический проект, 2002. — С. 545—687.
11. Петруня Ю.Є. Економічна політика держави: "суспільний вибір" в умовах глобалізації / Ю.Є. Петруня // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. — 2010. — № 1 (3). — Том 1. — С. 263—270.
12. Цыганов В.В. Интеллектуальное предприятие: механизмы овладения капиталом и властью / Цыганов В.В., Бородин В.А., Шишкин Г.Б. — М.: Университетская книга, 2004. — 768 с.
13. Цыганов В.В. Адаптивные механизмы в отраслевом управлении / Цыганов В.В. — М.: Наука, 1991. — 166 с.
14. Чичерин Б.Н. История политических учений: в 2 т. / Подготовка текста, вступ. ст. и коммент. И.И. Евлампиева. — СПб.: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2006. — Т.2. — 2008. — 752.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2011 р.